

ustvariti svoj blok, ki bi obsegal poleg Poljske še Madžarsko, Rumunijo in Jugoslavijo. Vse to so znaki nove borbe, ki se pričinja in ki še ni zaključena.

Srednja Evropa predstavlja samo enega izmed gospodarskopolitičnih prostorov, v katerem se križajo interesi nasprotujočih si velesil. Sredozemsko, ukrajinsko, kolonialno vprašanje, pa vprašanje Daljnega vzhoda so pa še važnejša bojišča rivalnih sil, kjer se pripravljajo hudi konflikti, oziroma, kjer se ponekod že vrši krvava borba.

Monakovo pomeni torej samo etapo v tem gigantskem ekonomskem boju, le začasno zatišje, kateri je takoj sledila še večja tekma v oboroževanju, da živimo danes sicer v miru, vendar v miru, kakršen je vladal pred letom 1914.

VIRI:

R. Hennig Geopolitik; Études centre-européennes 1937. I. knjiga; Victor Bauer: Zentraleuropa; Lexikon: Veliki Brockhaus; Lexikon: Larousse 20. stol.; A. Malet in P. Grillet: Historie contemporaine; Friedrich Naumann, Mitteleuropa; Masaryk: Svetovna revolucija; E. Beneš: Svetovna vojna in naša revolucija; Slavoboj Tusar: Čehoslovaška; Temps 1938.; L'illustration; Horabin: Temelji gospodarske geografije.

Naši problemi

Z naše severne meje

Problem narodne zavesti in pripadnosti je najbolj pereč v tistih krajih, ki so pod neposrednim vplivom potujčevanja, torej predvsem na naši severni meji. Bolj kot kdaj prej nam gre danes zato, da si kulturno in gospodarsko obdržimo tudi tiste kraje, ki so najbolj izpostavljeni tuji osvajalni propagandi. Pri tem je vse odvisno od tega, kako se bomo povezali s tem našim človekom, kaj mu bomo nudili namesto obljub, ki prihajajo od tujcev izza meje. Pri kmetu in preprostem človeku narodna zavest navadno ni vprašanje čustva in spoznanja, temveč vprašanje kruha in materialnega obstoja. Kdor bo dajal delavcu kruh in odpiral kmetu tržišča za njegove pridelke, bo postal njun prijatelj.

Kako je z našo mejo? Ali se lahko zanesemo, da bo v kritičnih trenutkih zares nerazrušljiv jez že danes grozečim tujim invazijam? Ali razpolagamo v teh krajih z moralno, gospodarsko in fizično močnim ljudstvom? Ali so gospodarske in socialne prilike take, da se nam ni ničesar bati?

Preden si odgovorimo na to vprašanje, si oglejmo socialno in vzporedno z njo narodnostno sliko kraja, ki ga lahko smatramo za najbolj značilnega na črti, ki teče od razvodja Lokave in Drave do Mure, to je črte, ki teče preko krajev, v katerih prebivalce bi morali brezpogojno zaupati, a katerih zaupanje si moramo šele pridobiti. Ta važni in za naše obmejne razmere tako značilni kraj je občina Kapla na Koroškem, ki leži tik ob meji, določeni v St. Germainski pogodbi. Zg. Kapla je svoječasno spadala skupno z občino Brezno k opatiji koroškega samostana sv. Pavla v Labodski dolini. Kakor Brezno so tudi Kaplo ustanovili grofje Sponheimovski. Ko sta se Zgornja in Spodnja Kapla združili v eno občino, sta postali trgovsko odvisni od danes nemškega Arnfelsa, prej slovenskega Arveža, ki je bil

najpripravnejše tržišče za vse kraje na Kozjaku. Zato so si Nemci že pred vojno v tem gospodarsko važnem kraju ustvarili oporišče ter izhodišče za svoje osvajalne poizkuse.

V času plebiscitnega gibanja je bila Kapla kraj, ki se do zadnjega ni izjavil. Situacijo je rešil 28. marca 1919 major Grebenc, ki je kraj iztrgal Volkswehr. Šolska kronika poroča, da je bilo samo nekaj močnejših kmetov tako samozavestnih, da so se odločno borili zato, da bi Kapla pripadla naši državi. Zavzeta od skrbi za obstoj in kruh, je večina ostala ravnodušna v svojem odnosu do nove države.

Danes šteje občina Kapla skupaj s štirimi katastralnimi občinami Sv. Ožbaltom, Jevnikom in Sp. Kaplo 1599 ljudi, ki imajo v posesti 4691 hektarov zemlje. Zg. Kapla sama ima 468 ljudi, ki imajo v posesti 1368 hektarov zemlje.

V vasi Zg. Kapli je 57 hišnih števil. Med prebivalci je 28 kmetov, 8 kočarjev in 13 najemnikov. Torej skoraj 20 odstotkov najemnikov.

Kakšno je razmerje med gospodarjem in najemnikom? Najbogatejši posestnik ima 13 najemnikov, razstresenih po vsem Kozjaku. Najemnik je popolnoma odvisen od gospodarja. Našli smo samo tri, ki najemnino lahko plačujejo v denarju, ostali jo morajo odslužiti z delom in so gospodarju vedno na razpolago, ker nimajo določene pogodbe. Trije najemniki, ki plačujejo v denarju, imajo poleg obdelave svoje in gospodarjeve zemlje še postranski zaslužek. Dva sta žagarja, eden je voznik, ki je najemnino že dve leti dolžan. 1500 din, ki jih potrebuje za konja, kočo in zemljo, ne zmore. Kadar vozi, to je v poletnih mesecih, mu obdeluje zemljo žena s peterimi nedoraslimi otroki. Vsi vstajajo že ob 2. ali 3. zjutraj, da vsaj za silo obdelajo zemljo. Najemnik dela 100 do 150 dni v letu za odslužek. Do obdelave svojega lastnega kosa zemlje pride samo na ta način, da dela po 16 ur na dan. Pri tem telesno propada in duševno otopeva.

Od kod razmeroma tako visoko število najemnikov? Ob slabih letinah so prišli kočarji in drugi posestniki, katerih posestva niso obsegala tudi gozda, v denarno stisko. Izposojevali so si denar na visoke obresti toliko časa, da je šla kočica na boben. Kupil jo je skoraj v vsakem primeru upnik, ki si je na ta način v nekaj letih pridobil najcenejše delovne moči. Delavcu najemniku daje samo hrano in ga lahko vsak dan pošlje s trebuhom za kruhom.

V isto vrsto z najemnikom štejemo žagarja in hlapca; ti spadajo v kategorijo kmetijskih delavcev. Najslabši položaj ima žagar. Enolično delo spremlja njegovo življenje leta in leta. Hromi mu življenjsko silo in zato obnemo. Hlapčev položaj je toliko boljši, kolikor je njegovo delo bolj raznovrstno in manj ubijajoče. Ker ni vezan ne na gospodarja ne na zemljo, se lahko reši neugodnega položaja. Dobiva mesečno plačo in hrano. Hlapec in dekla se lahko poročita in živita pri gospodarju. Tudi nezakonski otroci ostanejo pri isti hiši. Kmet se otrok ne brani, ker mu kmalu odtehtajo delovno moč. Hlapec in dekla, ki imata otroke, ne dobivata zaslužka v denarju. Gospodar jima daje hrano in stanovanje, obleko pa si morata preskrbeti sama. Služkinja-mati kupuje otrokom obleko z denarjem, ki ga dobi za spredeno volno.

Razlika dveh socialnih razredov se močno čuti tudi pri bivališčih. Premožen kmet prebiva v hiši, ki jo obkrožajo gospodarska poslopja. Vse posestvo je nekako kraljestvo zase. Najemnik pa prebiva v koči, ki se po zunanosti in notranosti ostro razlikuje od posestnikove hiše. V prostoru, ki služi za spalnico in bivališče, je tudi prenočišče za kokoši. Ljudje spe na slamnjačah brez rjuh in sicer po štirje skupaj. A tudi boljši kmetje so na tesnem, kar se tiče postelj: le pri dveh kmetih so spali člani družine vsak na svoji postelji. Škodljivost takih razmer se

močno občuti zlasti v primeru epidemičnih bolezni, ki jih je nemogoče zaustaviti. Kako te nehigienične prilike vplivajo zlasti na otroke, to je na njihov telesni in duševni razvoj, nam kaže zlasti pogled v šolo, katero si bomo ogledali kasneje.

Glavna hrana je krompir in koruza. Kočar je več kot polovico leta le krompir. Kadar je slaba letina, kadar mu toča pobije še tisto malo, kar bi moral pridelati, potem poje še vse tisto, kar bi moral prihraniti za seme. V letih 1929. in 1950., ko se je povsod občutila gospodarska kriza, je bilo v tej občini med 108 šolskimi otroci 8 primerov splošne oslabelosti. Kočar in njegovi otroci poznajo kruh samo v poletnih mesecih, ko služijo pri kmetu, kjer dobivajo hrano. Praznikov, ko bi si kočar ali najemnik kruh sam pekel, ni.

V ozki zvezi s temi razmerami je vzgoja šolskega otroka. Šola na Kapli je bila ustanovljena leta 1908. in se je do danes razvila iz enorazrednice v štiri-razrednico. Poučevanje na tej šoli je težavno, še teže je doseči uspeh. Pozimi zapade 1 meter visok sneg; decembra, januarja in februarja otroci ne morejo prihajati v šolo, ker po stranskih potih ni gazi. Po novem zakonu se za nekaj časa preneha s poukom tudi jeseni zaradi dela pri spravljanju poljskih pridelkov. Tako ostane le malo dni, v katerih se more vršiti reden pouk, katerega bi bili deležni vsi otroci.

Kakšno je življenje otroka-šolarja? Šolski otrok je često zaposlen že kot hlapec in pastir in mora nakrmiti živino, preden odide z doma. Vstaja ob 4. ali 5. uri zjutraj. Že utrujen ne more slediti pouku, a prav zavoljo zaostajanja za drugimi postane plah in boječ. Leta 1937. je bilo med 122 šolskimi otroki 49, ki jih je učitelj označil, da imajo zrahljane živce. In to so kmečki otroci! Kakor v vsem človekovem življenju, se tudi pri otrokovem napredku pozna, kdo so njegovi starši, v kakšnih razmerah se je rodil. Kako naj se duševno razvije nezakonski sin, ki mora vstajati in delati tri ure, preden gre v šolo? Kako naj napreduje ob pomanjkljivi hrani kočarjev sin, ki mora ob slabi hrani delati vsa poljska dela? Oče služi vse poletje pri kmetu. Z otroki je toliko skupaj, da jim razdeli delo, a za njihovo vzgojo nima časa. Naučiti jih mora predvsem delati, vse drugo je brez vrednosti. Med otroki, ki so hodili v šolo leta 1937. jih je 13 med 27, za katere se starši ne brigajo. Matične knjige poročajo: „Mati ga nima časa nadzorovati. Pri tujih ljudeh, ki se ne brigajo zanj. Gospodar ga zadržuje doma. Oče tkalec mu ne more posvečati pažnje“ itd. Samo ena moralna ocena posestnikovega sina je negativna s pripombo „kljub temu, da si starši prizadevajo zanj“. — Starši gledajo, da čimprej spravijo otroke iz šole, ker jih potrebujejo doma za delo. To se močno pozna pri obisku višjih oddelkov. Leta 1928./29. ni osmega oddelka obiskoval noben otrok.

Na sploh se opaža, da pada število šole obiskujočih otrok. Od 27 dečkov in deklic, ki so se vpisali, jih je po osmih letih ostalo samo 7, a na koncu leta le pet. Kje so otroci, ki jih matične knjige na koncu leta ne zabeležijo? Gospodar ali starši jih zadrže doma, da jim delajo. Denarne kazni, ki so določene za take prestopke, ne pomagajo, delo mora biti opravljeno.

V takih okoliščinah mora biti uspeh negativen in prav nič se ne moremo čuditi, če duševna zrelost otrok ne ustreza njihovi starostni dobi. Šolske matrike pričajo, da spada skoraj 50 odstotkov otrok v pomožno šolo. Ne moremo trditi, da bi bila vzrok tem neuspehom degeneracija, niti alkohol ne. Slaba hrana, neurejena bivališča, velika oddaljenost od šole, predvsem pa fizično delo, ki veže otroka od šestega leta naprej in mu mora biti glavna dolžnost, vse to so ovire otrokovemu duševnemu in telesnemu razvoju. Tega se ljudje sami zavedajo. Ko sem

neko kočarico vprašala, kako napredujejo otroci v šoli, mi je odgovorila: „Naučili bi se že kaj, toda delati morajo.“

S stanovanjskimi razmerami je v tesni zvezi zdravje ljudstva. Značilno je, da v ta kraj dolgo niso prodrle sicer najbolj razširjene pridobitve modernih zdravstvenih metod. Do leta 1920. namreč še niso poznali cepljenja proti kozam. Ko je tega leta izbruhnila epidemija osepnic, so prvič cepili otroke in od tedaj vsako leto. Po vsem Kozjaku je močno razširjena očesna bolezen trahom in v različnih razdobjih se javlja tudi griža. To so nalezljive bolezni, ki jih je zlasti na deželi težko zaustaviti. V takih higienskih razmerah, kakršne so doma predvsem v kočah teh krajev je to povsem nemogoče. Bolezen se širi od člana do člana, od staršev na otroke, za zdravnika pa, ki prebiva 5 ur daleč, ljudje nimajo denarja. — Otroci kočarjev so bledi, fizično in duševno slabo razviti, zaradi nezadostne obleke in obuvala pozimi vedno prehlajeni in bolehní. Koliko vpliva na njihov duševni razvoj pomanjkanje hrane, priča dejstvo, da se je pokazal znaten napredek v šoli leta 1920./21., ko so ustanovili šolsko kuhinjo, kjer je dobivalo 30 otrok obed.

Kočar nima gozda, ki je glavni denarni vir v teh krajih. Do pičle hrane še pride na kak način, slabo pa je z obleko. Zato prihaja od 15 najemnikov le 8 najemnikov v nedeljo k maši. Člani osmih rodbin so bili le za silo toliko oblečeni, da so se lahko pokazali na vasi, člani drugih petih najemniških rodbin pa ostajajo doma ter ne poznajo razlike med nedeljo in delavnikom niti pri jedi in oblačenju niti v ostalem življenju. Kakor mož mora tudi žena samo delati in delati. Brez ozira na manjšo fizično odpornost mora žena opravljati poleti vsa moška dela. Njen položaj je toliko slabši, ker mora celo pozimi prestí, da si lahko s prisluzenim denarjem kupi obleko. Za klopčič spredele volne dobi 8 do 10 din, a vrši to delo često po 8 ur.

Velika razlika med revežem in kmetom se opaža tudi pri porokah. Kmetje sklepajo poroke med seboj, gostaška hči pa računa vedno s tem, da bo ostala nezakonska mati. V najboljšem primeru se poroči čez nekaj let. Neka kočarska družina ima 7 otrok, med njimi 3 odrasle hčere. Dve imata po dvojce nezakonskih otrok, tretja tri. Odkar so odrasle, se ustavi vsako leto kak drug možki pri hiši in pusti eni ali drugi treh hčera otroka, za katerega ne čuti po ljudskem običaju nobene odgovornosti. Revščina pa raste z vsakim novim otrokom in je vsako leto obupnejša. — Hlapec in dekla nimata denarja, da bi se poročila. A tudi kmetiška hči in sin nimata stanovanja. Po dednem pravu, ki velja v teh krajih, ostane pri hiši samo najstarejši sin in njegova družina. Zato raste število nezakonskih otrok.

Njih število je približno enako v posestniški hiši kakor v koči in v zanemarenih prostorih, kjer spe služkinje. Med 56 hišami, ki sem jih obiskala, so bili nezakonski otroci v 42 hišah. Največ nezakonskih otrok je prišlo na svet v letih, ko so bile gospodarske razmere za kmeta najslabše. To je bilo leta 1931., ko je padla cena lesu. Največji reveži so nezakonski otroci hlapcev in dekel, ki so navadno tako prepuščeni sami sebi, da skoraj ne vedo, da imajo starše. Tu ne more biti govora niti o najprimitivnejši vzgoji, kaj šele o podajanju vrednot, ki jih poudarja teorija o vzgojstvu in o katerih govorimo, da oblikujejo človekov značaj.

Kakšna je kulturna stopnja kozjaškega kmeta? Štiri šestine dneva se muči za vsakdanji kruh. Ali ga bo zamikaló v preostalih urah dneva poseči po knjigi, ali se bo zanimal, kaj se godi zunaj v svetu, daleč od njegove domačije? Fizično preutrujen in slabo hranjen postane duševno otopel, nerazgiban, zaprt sam vase in v svoje vsakdanje skrbi za materialni obstoj. V takih razmerah bosta časopis in knjiga le redko zaželena.

Med 58 hišami, ki smo jih obiskale, dobiva vsaj po en časopis le pet hiš. To so večina strokovni listi, kakor „Slov. Gospodar“, „Lovec“, „Umni čebelar“ i. dr. 30 družin dobiva knjige Mohorjeve družbe. Polovico naročnin mora plačati župnik sam. Političnih listov ne dobiva noben kmet. To izredno majhno zanimanje za politična vprašanja ter za kulturne vrednote korenini nedvomno v prvi vrsti v slabem socialnem in gospodarskem položaju. Kje naj jemlje kočar denar za knjigo, če ne more niti po šolsko izpričevalo svojega otroka, ker ne more plačati malenkostno pristojbino?

Danes prinašajo naši sosedje v propagandne namene vse polno brošur, časopisov, letakov, ki imajo namen, da obračajo našemu kmetu pogled v kraje onstran meje, ki jih kažejo našemu lahkovernemu človeku v vse drugačni luči, kakor so v resnici. Ali je čudno, da nasede varljivim obljubam ter si želi nove razmejitve, ki bi pomenjala odcepitev od naše države? Tem krajem bi morali vsi, zlasti pa oblasti in slovenska inteligenca, posvečati največ skrbi in pozornosti. Oskrbeti bi jim morali poleg telesne tudi duševno hrano: Kakor za njihov kruh bi morali skrbeti za njihovo čtivo. Primerno izbran list, pisan prav zanje, ki bi ne imel ogabnega pečata naše dnevne politične borbe, spričo katere se celo delo za ljudsko blaginjo blati in sumničji, če ne prihaja iz določenih vrst — tak list, ki bi ljudi resnično vzgajal, bi moral prihajati v te kraje.

Tako se pa danes, ko za to nihče ne poskrbi, kmetovo zanimanje vrtil zgolj okoli njegovega osebnega življenja. Brez kakršne koli moralne opore podleže vplivom, ne da bi jih mogel razsodno premotriti. Zato se ta kmet danes svoje slovenske narodnosti ne zaveda. Govori slovensko, če pa mu tujec ponudi 1 din več za njegov pridelek, se bo brez pomisleka navdušil zanj. Služil bo tistemu gospodarju, ki mu bo dajal dovolj jesti. Ta nezavednost gotovo ni njegova krivda, marveč naša brezbriznost na eni in naša preteklost na drugi strani. Stoletja je bil naš kmet odrezan od slovenske kulture. Graz in Celovec sta uspešno širila svoj vpliv na njegovo miselnost in globoko v koreninah mu je tradicija ohranila zavest pripadnosti avstrijski monarhiji. Slovenska inteligenca se ni nikdar potrudila, da bi tem ljudem poslala vsaj eno slovensko knjigo. Danes se moramo strezniti in zavedeti, da nam bije dvanajsta ura. Delajmo vsak po svojih močeh, da nadomestimo to, kar smo zamudili. Zlasti tisti, ki nam je usoda naklonila več možnosti izobraževanja, smo dolžni to, kar smo prejeli, oddajati drugim, ki so imeli doslej le pravico plačevati davke in s tem vzdrževati institucije, kjer smo se izobraževali.

Poglavitna je gospodarska pomoč tem krajem, kar bo razvidno iz prihodnjega poročila. Tam pa imajo besedo predvsem naše oblasti. **Palma Kosmina.**

Likovna umetnost

Umetniške izdaje

II.

Pojem bibliofilnosti, več ali manj pravilno razumljen, je skupna last vseh umetniških publikacij, katere smo opisali v prvem poglavju te recenzije. Bibliofilna knjiga se praviloma ne odlikuje le po strogi pravilnosti tiska in opreme, po tradicionalni ali pa individualno umetniški opremi, ampak tudi po plemenitem materialu, papirju in vezavi. Taka oprema, ki je dostopna le kultiviranim ljudem, ne prenese velike naklade; omejena naklada, ki bo v kratkem rariteta, in drag